

НАМАНГАН ВИЛОЯТИ ТАРИХИ ВА МАДАНИЯТИ ДАВЛАТ МУЗЕЙИ

илмий ходими Д.Юлдашева

Машраб меъроси-маънавият хазинаси

Бобораҳим Машраб 1657 йилда Наманган шаҳрида, камбағал оилада дунёга келган. Унинг ёшлиги Наманганнинг илмий ва маданий муҳитида кечган. Болалигидан ўткир зеҳни ва шеърляти бўлган қизиқиши билан тенгдошларидан ажралиб турган.

Бобораҳим Машраб таваллуд топган XVII аср Фарғона водийси, хусусан Наманган учун мураккаб, аммо маданий жиҳатдан ниҳоятда сермахсул давр эди. Бу даврда Наманган ўзининг стратегик мавқеи ва ҳунармандчилик марказлари билан Мовароуннаҳрнинг иқтисодий ҳаётида муҳим ўрин тутган. Наманганнинг сувга бойлиги, боғ-роғлари ва савдо йўлларининг кесишмасида жойлашгани бу ерга турли минтақалардан олимлар, шоирлар келишига сабаб бўлган.

Сиёсий жиҳатдан бу давр Аштархонийлар сулоласи ҳукмронлигининг сўнги йиллари ва маҳаллий бекликларнинг кучайиши билан характерланади. Марказий ҳокимиятнинг заифлашиши бир томондан сиёсий беқарорликни келтириб чиқарган бўлса, иккинчи томондан, маҳаллий шаҳарларда мустақил маданий марказларнинг шаклланишига имкон яратди. Наманган айнан мана шундай ”маданий оролча” сифатида адабиёти ва илм-фан аҳлини ўз бағрига олган.

Бобораҳим Машраб жуда эрта ёшдаёқ шеърлят ва адабиётга қизиқиш билдирган. Машраб ўз даврининг машҳур олимларидан бири Мулла Бозор Охунд қўлида таҳсил олган. Бу ерда му нафақат диний илмларни, балки тасаввуф фалсафасини ҳам пухта ўрганди. Устози билан бўлган руҳий боғлиқлик Машрабнинг келажакдаги дарвешлик йўлини белгилаб берди. У

мадрасада ўқиб юрган пайтлариданоқ ўзининг ўткир зеҳни ва мумтоз адабиётга бўлган меҳри билан устозларининг эътиборини тортган. У давр мадрасаларида ўқитиладигон форс-тожик тили, арабиёт ва мумтоз адабиёт намуналари унинг дунёқарашини шакллантиришда катта рол ўйнайди

Наманган адабий муҳити XVII асрда ўз анъаналарига эга эди. Бу ердаги мадрасалар, хонақоҳлар ва кутубхоналар билим масканларига эга эмас, балки шоирларнинг “адабий мажлис”лари ўтказиладигон жойларга ҳам айланганди. Ўша давр адабиётида Навоий анъаналари ҳамон кучли таъсирга эга бўлиб, шоирлар ғазалчилик санъатини янада ривожлантиришга ҳаракат қилишган.

Наманган адабий муҳитини ўзига хослиги-ундаги тасаввуфий руҳнинг кучлигидир. Шаҳарда яшовчи шоирларнинг аксарияти фақат сарой адабиёти билан чекланиб қолмай, халқ тилига яқин, дарвешона кайфиятидаги шеърятни халққа етказишда алоҳида маҳорат кўрсатишган. Айнан шундай муҳитда Машраб каби ўзгача овозга эга бўлган шоирнинг етишиб чиқиши табиий ҳол эди. Унинг тасаввуфга кириб келишида Мулла Бозор Охунднинг таъсири катта бўлди. Устоз унга фақат қолип илмларни эмас, балки тасаввуфнинг асл моҳиятини-нафсни тийиш, дунёвий бойликдан кечиш ва Аллоҳга муҳаббат қўйишни ўргатди.

Дарвешликни танлаш. Одатда мадрасани битирганлар мансаб ёки мартаба ишташган бўлса, Машраб бу йўлдан кескин фарқ қилган ҳолда “дарвеш” бўлишни, яъни ҳеч бир мол-дунёга боғланмай, ҳақиқатни қуйлаш йўлини танлади.

Машраб оддий ҳаётни эмас, дарвешлик йўлини танлашида маълум бир руҳий инқироз ва маърифий изланишлар муҳим ўрин тутган. Бобораҳим ёшлигидаёқ ҳаётнинг маъносини излаб, моддий дунёдаги адолатсизликларни кўриб, ички дунёсида исён кўтарган.

Шоир умрининг катта қисмини саёҳатда ўтказди. Қошқар, Бухоро, Самарқанд ва Ҳиндистон ҳудудларида бўлиб, турли тариқат вакиллари

билан мулоқот қилди. Унинг фалсафасида “Ҳаққа етишиш” ва “Инсонни англаш” марказий ўрин тутди.

Машраб даври зиддиятларга тўла эди. Бир томондан, илм-фан ва адабиётга қизиқиш юқори бўлса, икинчи томондан, ижтимоий тенгсизлик ва амалдорларнинг риёкорлиги жамиятни ич-ичидан емираётган эди. Шоир даврини тавсифлашда икки асосий омилни алоҳида қайт этиш лозим.

Риёкорликка қарши исён. Бу давр адабиётида ижтимоий танқидий рух кучайди. Шоирлар ташқи диндорлик (риё) ортида яширинган адолатсизликни очик фош этишга интилишди. Машрабнинг “ғазалиёт”ларида бу мавзу марказий ўринни эгаллайди.

Тасаввуфнинг ижтимоийлашгани. Тасаввуф фалсафаси фақат хонақоқлар ичида қолмай, кўчаларга, бозорларга ва халқ оммасига кириб борди. Бу давр шоирлари ўзларини “дарвеш” деб атаб, сарой шоирларидан фарқли равишда озод ва эркин фикрлашга уринишди.

Машрабнинг бу даврдаги ҳаёти бу оддий болаликдан, устозлар кўмагида олинган илмдан, ҳаётнинг маъносини англашга бўлган интилишидан иборат эди. Унинг кейинги саёхатлари ва ижоди айнан шу илк қадамларнинг давоми бўлди.

Хулоса қилиб айтканда, Бобораҳим Машрабнинг хотираси асрлар оша сўнмай келаётгани унинг нақадар буюк ва халқчил шоир бўлганидан далолат беради. Бугунги авлод учун Машраб –доимий изланишда бўлган, ҳақиқатни ҳар қандай вазиятда ҳам мадҳ этувчи маънавий устоз сифатида қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Бобораҳим Машраб. “Девони Машраб”- Тошкент 1990й
2. Ўзбек адабиёти –Тошкент 2007й